

نفسگه رایی د زمانی کوردیدا – گوڤه را به هیدینی

پ.ه.د. عه بدولسه لام نه جمه دین عه بدوللا

زانکویا زاخو

فاکولتیییا زانستین مروڤایه تی

پشکا زمانی کوردی

پوخته:

زمان وهکو سیمایه کی کهلتهووری، ههر وهکی چهوان دشیت فهزه نا پرسگریکی کهلتهووری بیت د هه مان دهمدا دشیت پیکهینه ری کهلتهووری ژی بیت. نفس ژی ئیکه ژ سیمایین سرۆشتی و جفاکیین مروڤی له ورا باسکرنا وی د فهکۆلینین کهلتهووری و زمانفانیدا گرنگیا خوه هه یه.

بابه تی زمان و نفسی، ئاماژه ب په یوه دنیا د ناقبه را زمان و نیرینا بکارهینه ری وی زمانی لدۆر ژن و زهلامی ددهت. گه لهک جارن، تایبه تمه ندیین فیزیکیین ژن و زهلامی، کاریگه ری لسهر برپاریین جفاکی هه یه، و بهاییین جیاوزا ددهنه ههر دوو نفسین نیر و می. ههر چهنده په یقیین (ژن) و (زهلام) بو جیاوازیین بایۆلۆژیین فان ههر دوو نفسان دزفریته فه، لی بکارهینانا فان ههر دوو زارافان گه لهک جارن بو جیاوازییا بایۆلۆژی نازفریته فه و پتر بو وان جیاوازیان دزفریته فه یین جفاکی دهستنیشانکرین. واته بو وان تشتان یین جفاک دسه پینیت و دخوازیت ههر دوو نفس ب وی شیوهی هه لسوکه وتی بکن، ئەف جیاوازیه پتر ژ جوړی کهلتهوورینه. ئەف فهکۆلینه پیکۆلی دکهت زمانی کوردی – گوڤه را به هیدینی ژلایئ نفسیقه باسبکهت و باسی نفسگه رابوون یان نفسگه رانه بوونا وی بکهت. فهکۆلین د بیافی (زمان و هزر) یدا و لسهر بنه مایی (تیۆرا زۆرداری د زمانیدا) دهیته ئەنجامدان کو تیدا باسی سته مکاریا زمانی دکهت. ئەف تیۆره باسی کاریگه ریا کهلتهووری و جفاکی لسهر نه یه کسانیا نفسی دکهت.

په یقیین سه ره کی: نفس، نفسگه رایی، زمانفانیا نفسی، ژن، زهلام، کهلتهوور.

پیشه‌کی:

۱. نافونیشانی ڤه‌کۆلینی:

ئەڤ ڤه‌کۆلینه لژیر نافونیشانی ((نفسگه‌راییی د زمانئ کوردیدا— گوڤه‌را به‌هدینی)) دهیته ئەنجام دان. ڤه‌کۆلین پیکۆلئ دکهت زمانئ کوردی – گوڤه‌را به‌هدینی ژلایئ نفسیڤه باسبکهت و باسی نفسگه‌رابوونا وی بکهت. ڤه‌کۆلین د بیافئ (زمان و هزر)یدا و لسهر بنه‌مایئ (تیؤرا زۆرداری د زمانیدا) دهیته ئەنجامدان کو تیدا باسی سته‌مکاریا زمانئ دکهت. ئەڤ تیؤره باسی کاریگه‌ریا که‌لتوووری و جفاکی لسهر نه‌یه‌کسانیا نفسی دکهت.

۲. گرنگییا ڤه‌کۆلینی:

د زمانئ نفسگه‌رادا کۆمه‌کا په‌یف، دهر‌پین و رۆنانین ریزمانی هه‌نه کو دبنه ئەگه‌رئ شکاندن و بچویکتر نیشاندانا ژنی و لبه‌رچافنه‌گرتنا رۆلئ ژنی د جفاکیدا. د وان جفاکاندا کو زمانئ وان نفسگه‌راییه هه‌لسوکه‌وتا جیاواز لگه‌ل هه‌ر دوو نشان و د به‌رژه‌وه‌ندا نفسی نیردا دهیته کرن. نفسگه‌راییی کاریگه‌ریا نه‌رینی لسهر جفاکی هه‌یه، له‌ورا ب زانین و ده‌ست‌نیشانکرنا رۆنانین نفسی و برپکا نه‌خشه‌کینانا نفسی پیکولا نه‌هیلان و کیمکرنا ڤئ دیاردئ بدهین. هه‌لبه‌ت رگه‌زه‌ره‌ستیا نفسی د زمانیدا بنچ نابیت، هه‌تا‌کو بنه‌مایین هزرینن ژن و زه‌لامی نه‌هینه گوه‌ورین.

۳. گریمانین ڤه‌کۆلینی:

گریمانا ڤه‌کۆلینی بریتیه ژ:

زمانئ کوردی – گوڤه‌را به‌هدینی د رۆنانا زمانیدا و هنده‌ک جارن ژئ د په‌یف، ده‌سته‌واژه و دهر‌پیناندا و هه‌روه‌سا ژلایئ واتینیڤه نفسگه‌راییه.

۴. ریباز ڤه‌کۆلینی:

ڤه‌کۆلین ل شیؤئ (وه‌سفی) هاتیه ئەنجامدان؛ چونکی نفسگه‌رابوونا زمانئ کوردی ب نیشاندانا به‌لگه‌پین زمانئ ژ ناخفتنا رۆژانه، هویین په‌یوه‌ندیکرئ، سه‌رده‌ریکرن لگه‌ل هه‌ر دوو نشان، ...هتد لسهرده‌می نها باس دکهت.

۵. ناقه‌روکا ڤه‌کۆلینی:

ئەڤ ڤه‌کۆلینه ژ پشه‌کی و دوو پشکان پیکه‌هیت. د پشکا نیکیدا به‌حسی چارچووڤئ تیؤری ڤه‌کۆلینی (زمان، زمانفانیا نفسی، نفس و نفسگه‌راییی، زمانئ نفسگه‌را، زمانفانیا نفسی و تایین وی و ...هتد) هاتیه کرن. د پشکا دووییدا رهنگه‌دانا نفسگه‌راییی د زمانئ کوردیا – گوڤه‌را به‌هدینی برپکا هینانا به‌لگان هاتیه نیشاندان.

پشکا ئیکى:
چارچوۋى تېۋرىي قەكۈلىنى

۱. **زمان**

لدویف پیناسا زمانانان، زمان سیستەمەكە كو ژ نیشانین دەنگی پیکدهیت و بو پەیوهندیکرن و قەگوهاستنا پەیامی دەیتە بکارهینان. کەواتە زمانی سرۆشتەکی دەنگی هەیه و بو پەیوهندیکرنی ژى بکاردهیت، لی ژبلی ئەرکی پەیوهندیکرنی زمانی ئەرکین دی ژى هەنە، لەورا گەلەك زمانان ژ ئالیی جفاکاناسی، دەرووناسی، دەمارناسی، کەلتووری و فەلسەفی و ...هتدقە بەرئ خو ددەنە زمانی.^۱

زمانی مروقی لسەر بنەمایى دورھیلی وەراری دکەت، پ دەربەرپنەکا دی، گریدای وی ژینگەها جفاکیە ئەوا تیدا دژیت. کەواتە، چارچوۋین جفاکی د ناف پیکھاتا زمانیدا رەنگقەدەدەن، د هەمان دەمدا کاریگەری لسەر جیھانبینی و ئایدۆلۆژیا ئاقتنەری هەیه.^۲

لدەق (كامیرون - Cameron)ی زمان خۇدیکا بەیپن کەلتووریە و بریکا وی ژى کەلتووری نفضی دیار دبیت. زمان هەلگری نیڕین و جیھانبینی دیارگریە كو ژ ئەنجامی دووبارە بکارهینانی د گوتارا ئاقتنەریدا دەردکەفت. ^۳ هەر وەسا لدویف بوچوونا (وورف و ساپیر)ی نیڕین و جیھانبینی مروقی کاریگەری لسەر زمانی هەیه. ئەو ئالیپن کاریگەری ل زمانی دکەن، بقی رەنگینە:

ا. ژینگەها سرۆشتی - physical environment - ئەو جفاکی تیدا دژیت، کاریگەری لسەر زمانی

و ب تایبەتی لسەر پیکھاتا لیکسیکیا زمانی هەیه.

ب. ژینگەها جفاکی - social environment کاریگەری لسەر زمانی و ب تایبەتی لسەر پیکھاتا

لیکسیکیا زمانی هەیه.

ت. بەیپن جفاکی ژى کاریگەری لسەر زمانی هەیه.^۴

(فرکلاف) د پەرتووکا (زمان و هیز - ۱۹۸۹)دا دبیزیت: گرۆپین جفاکی (کو لدویف چین، نەتەو، نفض و زمان) دەینە دەستنیشانکرن، بو بدەستقەهینان و پاراستنا هیزی ب نەچاری، بەردەوام د هەقپکی و هەقدژییدانە. د راستیدا هەقدژی دبیتە ئەگەری گوهورپینین سەرەسەرەقە و بناغەیی د سیستەمین جفاکیدا. زمان ژى ئیکە ژ فی ژینگەها هەقدژ، چونکی گرۆپین جفاکی پیکۆل دکەن ب کونترۆلکرن زمانی هیزا خوە نیشابدن و خو بسەپین. د فی هەقدژییدا ئەو سەرکەفتییە یی کونترۆلا زمانی بکەت، ئەق کونترۆلا زمانی هەر ئەو (نفضگەراییه د زمانیدا)یه.^۵

د فان سیستەمین جفاکیدا، د نافبەرا ژن و زەلامیدا پەیوهندییەکا ریزبەندیی هەیه، بقی رەنگی کو ئیک ژ هەر دوو نفضان، وەك (نۆرم - Norm) و یی دی وەك (یا/یی دی - Other) و یان (پلە نزمتر - Inferior) دەیتە نیاسین و د بیافی چالاکیین جفاکیدا، ژن (و هەندەك جارن ژى زەلام) بتنی ژبەر هۆکاری نفضی، دەیتە تەپەسەرکرن، چەوساندن و ئیستیغلاکرن و دکەفتیە ژیر رکیفا نفضی بەرامبەر. د فان زماناندا، ب ئیک شیو بەرئ خو نادەنە ژن و زەلامی، ب شیوہکی کو هەر نفضەك ب چافەکی نامۆ بەرئ خو ددەتە نفضی

دى و دبېژى هەر مروفهكى نهتهواوه، لهورا مافين وى ژى كيمترن. د فان جفاكاندا، زهلامى مافين پتر ههنه، جههكى بهرتر و دهستهلاتهكا پتر ههيه.¹ زمان لدويڤ نيشاندانا نفسى دابهشى دوو جوړان دبن: ا. زمانين كو كه تيگوريا نفسى ب پيرمانى كرينه، واته د سينتاكسا واندا ب ناشكهرايى كهرستين پيرمانى دهر دكهفن.

ب. زمانين كو كه تيگوريا نفسى ب پيرمانى نهكرينه.

فهكولين ل بكارهينان و روڼى زمانى د ناف جفاكيدا ب زمانانیا جفاكى دهيته نياسين. زمانانیا جفاكى باسى پهيوهنديا زمانى لگهل وان پيكهينين جفاكيدا دكهت يين بنه ماهيهكى زمانى، وهكى بنه مابين فونيمى، مورفولوژى، سينتاكسى و واتايى تيدا رول ههيه.²

2. زمانانیا نفسى – gender linguistics

زمانانیا نفسى – gender linguistics ب تايهكى زمانانیا جفاكى دهيته هژمارتن، كو باسى كاريگهريا بگوړى نفسى لسهر جوړاوجوريا زمانى دكهت.

د مزارا نفس و نفسگهرايى د زمانانیا، دوو جوړ فهكولين دهينه ديتن. گروپى نيكي نهو فهكولين يين باسى جياوازيا زمانى ژن و زهلامان دكهن.³ ههروهسان باسى شيوازي ئاخفتنا ژن و زلامى دكهت و گههشتينه فى ئهجامى كو ژن ب شيويهكى ستاندارتر دئاخفن و كيمتر ژ وان پهيقان مفای وهر دگرن يين جهختكرن تيدا ههيه ههروهسان ريز پتر د ئاخفتنا واندا ههيه، نهفه ژى چونكى جههكى جفاكيي نزمتر ههيه.⁴ گروپى دى نهو فهكولين يين باسى رهنگهدانا كه تيگوريا نفسى د زمانيدا و بهايين وى دكهن. لدويڤ گروپى دوويى، بهرامبهريا نفسى مزارهكا كه لتووويه كو برپكا زمانى بهره مدهيت، دهيته فهگوهازتن و تيگهههشتن. نهفه كه تيگوريا زمانى ههتا رادهيهكى دشيت مؤديلا معريفيا د ناف هوشى ئاخفتنكهراندا نيشانبدت و دشيت كاريگهريى بكهته سهر جوړى ههلسهكهوتا ئاخفتنكهران.⁵ بقى رهنكى چونكى ژنان هيز نينه لهورا زمانهكى ب پاريز ههيه و ب زمانهكى لاواز دپهيفن. ههروهسان ژن پتر ژ زهلامان رستين پرسيارى و جهختكرنى بكاردهين و زهلام پتر رستين راگه هاندنى بكاردهين. نهفه ژى بو باوهر بخونه بوونا زنى دزفريتهفه.⁶

3. نفس – Sex و نفسگهرايى – Gender

بابهتې زمان و نفسى، نامازه ب پهيوهنديا د ناقبهرا زمان و نييرينا بكارهينهريين وى زمانى لدور ژن و زهلامى ددهت. لغيرى چه مكي نفسى، جياوازه ژ چه مكي بايولوژي وى و بريتيه ژ وان تايهه تمه نديان يين د ناف جفاك و زمانى ديار كريدا ، لدور ژن و زهلامى ههين. گهلهك جارن، تايهه تمه نديين فيزيكيين ژن و زهلامى، كاريگهري لسهر برپاريين جفاكى ههيه و بهايين جياوازا ددهنه ههر دوو نفسين نير و مى. ههر چه نده په يقين (ژن) و (زهلام) بو جياوازيين بايولوژيين فان ههر دوو نفسان دزفريتهفه، لى بكارهينانا فان ههر دوو زارافان گهلهك جارن بو جياوازيا بايولوژى نازفريتهفه و پتر بو وان جياوازيان دزفريتهفه يين جفاكى دهستنيشانكرين؛

واتە بۇ وان تىستان يېن جفاك دەسپىنىت و دخوازىت ھەر دوو نىش ب وى شىۋەى ھەلسوكەوتى بكن، ئەف جىاوازىيە پتر ژ جۇرى كەلتوورىنە.^{۱۲}

پەيوەندىا نىش و نىشگەرايىي وەكى پەيوەندىا سرۆشت و پەرودەدئىيە. نىش بايۇلۇزى و نىشگەرايى ل شىۋى جفاكى و ب شىۋى دەستكرد ھاتىيە ئافاكرن.^{۱۳} بقى رەنگى ھەر وەكى تىۋرېن فېمىنىستىيېن - Feminism ھەفچەرخ ژى دەنە خوھيا كرن، د نابقبەرا نىش و نىشگەرايىي جىاوازى ھەيە. نىش، بتنى بايۇلۇزىا كەسەككىيە، فېچا وى كەسى لەشەكى نىر يانزى مى ھەبىت. نىشگەرايى، كۆمەكا تاييەتمەندى و رەفتارانە كو لژىر كاريگەريا كەلتوورى پەيدا دبن و دچنە پال كەسەكى نىر يانزى مى.^{۱۴} كەواتە، ژىدەرى نىشى بايۇلۇزىيە و ژىدەرى نىشگەرايىي جفاكيە.

ل سالىن شىستاندا، زارافى (نىشگەرايى) لەسر ھەمان بنەمايى (نىش پەرىسى - Racism) ژ پىخەمەت (سالۇخدانا پرسگرىگا ئالىگريا نىشى د ناف جفاكىدا) پەيدا بوو.^{۱۵} ل دەستپىكى پىرانيا فەكۆلىنان گرىداى مزارا كاريگەريا بگورى نىشى لەسر رەفتارا زمانيا ئاخىتەنكەران، ب تاييەتى پىكەيىنى دەنگى و چەوانيا ھەلسوكەوتا زمانيا ئاخىتەنكەران بوو. (ساپىر- ۱۹۲۹)، (لەباو- ۱۹۷۲)، (لىكاف - ۱۹۷۲)، (دېفا و كراچ - ۱۹۷۵)، (براور و ھەفالىن وى - ۱۹۷۹)، (براگىن- ۱۹۸۱)، (ترادگىل- ۱۹۸۳)، (بارۆن- ۱۹۸۶)، (لەباو- ۱۹۷۲)، (كامىرۆن و ھەفالىن وى - ۱۹۸۹)، (ئارلىس- ۱۹۹۱)، (دارلىك- ۱۹۹۳)، (جىمىز و كلارك- ۱۹۹۳)، (تانن- ۱۹۹۵)، (رۇماين- ۱۹۹۹)، (مىلز- ۲۰۰۳)، (گوردن- ۲۰۰۳) و (وارداف- ۲۰۰۶) ژ وان كەسانن يىن ل بىيايىن زمانىانيا نىشى فەكۆلىن ئەنجامداين.^{۱۶}

۴. زمانى نىشگەرا

زمانى نىشگەرا ئەو زمانە يى ئالىگريا ئىك ژ نىشان دكەت، د بەرژەوھەندىا ئىك ژ نىشانە و جوداھىي د نابقبەرا وى نىشى و نىشى بەرامبەردا دكەت. پىرانيا جاران د بەرژەوھەندا زەلامىدا و ل دزى ژنىيە. ھەبوونا زمانى نىشگەرا پەيوەندى ب ئالىگرى و جوداھىيا نىشە د جفاكى دياركريدان. زمان مىنا دياردەيەكا جفاكى پەيوەندىيەكا بەيىز لگەل جىھاننىي و نىرىنىن جفاكىقە ھەيە. لەبەرى، ژن پىدقى بوو ل مالى بىمىن و ب مرۆفەكى خوسەر نەدھاتە ھژمارتن، لى زەلام ب د خىزان و جفاكىدا ب ناقەندا بىرار و دەستھەلاتى دھاتنە ھژمارتن. ب دەبىرەنەكا دى ل بەرى ژن ب (نىشى لاواز) دھاتنە نىساين.^{۱۷}

ھندەك د وى باوھرىدانە كو ئەگەرى سەرەكىي جىاوازىا زمانىا ژن و زەلامى بو جھ و رۆلى جفاكىي فان ھەر دوو نىشان د جفاكىدا دزقرىتەفە. (لىكاف - R. Lakoff) فى جىاوازىي بو نەيەكسانىا جفاكى دزقرىنيتەفە و ديار دكەت كو سىمايىن زمانىيىن وان رەنگقەدانا وان جىاوازىانە يىن ژلايى جھ و رۆلىقە د نابقبەرا ئەندامىن فان ھەر دوو نىشاندا ھەيە. ھەتا د جفاكىن پىشكەفتى ژىدا ژنان جھەكى جفاكىي نەجىگىتر و رۆلەكەكى جفاكىي كىمتر ھەيە.^{۱۸}

(وارداف) سى ھۆكاران ب جىاوازىيىن زمانىيىن ھەر دوو نىشان باسدكەت:

أ. جىاوازىيا بايۇلۇزىا ژن و زەلامى.

ب. زالبوونا زەلامى.

ت. جیاوازییڤن جفاکیڤن ژن و زه‌لامان.

لدۆر جیاوازییڤن جفاکی ئاماژه ب فی ئیکی دکهت کو ههر نفسهك حهز ل بابته‌ته‌کی جیاواز ده‌کته داکو لسه‌ر باخفتیت، هه‌روه‌سا درێژبریی و کورته‌ری ب سیماییڤن بناغه‌ییڤن ههر نفسه‌کی دزانیت.^{۱۹}

زمانی نفسگه‌را ژ ئه‌نجامی بکاره‌ینانا د ناف جفاکیدا، بی‌پیزی و نه‌دادیی د نافه‌را نفسین جیاوازا په‌یدا دکهت یانژی پێشده‌ییخت. زمانی نفسگه‌را هه‌لگرئ کۆمه‌کا په‌یف و رۆنانین ریزمانییه کو دبنه ئه‌گه‌ری شکاندن و کیمکرنا ژنان و هه‌روه‌سان ژنان بی بها نیشانده‌ت. ب دهربرینه‌کا دی زمانی نفسگه‌را جوهرکی په‌یوه‌ندیا زمانیه کو نی‌رینین نفسگه‌راییی تیدا زالن و ئه‌زمونین مروڤایه‌تی ژ گوڤه‌نیرینا زه‌لامیه نیشانده‌ت.^{۲۰}

لفی‌ری زمان ب هوکاره‌کی که‌لتووری ده‌یته هژمارتن، کو دشیت هنده‌ک دۆخ و سنووران بو که‌لتووری دروست بکه‌ت. هه‌فالناقیڤن بکاره‌اتی (بی‌پیزی و نه‌دادیی) ب هه‌فالناقیڤن نه‌رینی ده‌ینه نیاسین. که‌واته نفسگه‌راییی دیارده‌یه‌کا سروشتی و خویی نینه، به‌لکو ئه‌وا زمانی نفسگه‌را دکه‌ت، ئه‌و ئالییڤن نه‌ریینه ییڤن د ناف وی جفاکیدا هه‌ین.^{۲۱}

دشیین بیژین، نفسگه‌راییا زمانی یان ره‌گه‌زه‌په‌ره‌ستیا زمانی بریتیه ژ چه‌وانیا ئاراسته‌کرن، شکاندن و ته‌په‌سه‌رکرنا ژنی د هه‌لسوکه‌وتین جفاکیدا و بریکا زمانی. فی زمانی کۆمه‌کا په‌یف و رۆنانین ریزمانی هه‌نه کو دبنه ئه‌گه‌ری شکاندن و کیم بها نیشانده‌ت. هه‌روه‌سان زمانی نفسگه‌را، ئه‌و زمانه یی کو ب دهربرین و ده‌سته‌واژه‌ییڤن خو ژنی بی بها، کیم و بی‌پیز نیشانده‌ن. ب دهربرینه‌کا دی، (زمانی نفسگه‌را ئاماژه ب زمانه‌کی جوڤاکه‌ر ل دژی ژنی دکه‌ت و وینه‌یه‌کی نه‌هه‌فسه‌نگ ژ ههر دوو نشان نیشانده‌ت.^{۲۲} ب دهربرینه‌کا دی زمانی نفسگه‌را جوهرکی په‌یوه‌ندیا زمانیه کو ئالیگریه‌کا نفسی پیڤه دیاره^{۲۳} و ئه‌زمونین مروڤایه‌تی ژ گوڤه‌نیرینا زه‌لامیه نیشانده‌ت.^{۲۵}

۵. زمانشایا نفسی و تایین وی

بابه‌تی زمان و نفسی ژ گه‌له‌ک ئالیانغه ده‌یته‌باسکرن. ئه‌م دشیین فه‌کۆلینی ل مۆدیلیڤن نفسیڤن زمانی بکه‌ین. ئه‌ف مۆدیله ب گه‌له‌ک شیوان د زمانیدا دهرده‌فن. شیویه‌ک ژ فی مۆدیلی ره‌نگه ل چارچووی ریزمانا وی زمانی دهرکه‌فیت. ئه‌ف نفسی ریزمانی ره‌نگه لگه‌ل مسداقی وی ل جیهانا دهرفه ئیک بگرن یانژی ئیک نه‌گرن واته دشیت ریکه‌فتن یانژی سروشتی بیت. نفسی ریزمانی سروشتی ژی دشیت بایولۆژی یانژی جفاکی – که‌لتووری بیت. هه‌روه‌سا نفسی ریزمانی دشیت بریکا مۆرفیمه‌کی یانژی بریکا بیی مۆرفیم به‌یته‌نیشادان و چه‌مکی نفسی ب سیمایه‌کی پیکه‌ینه‌ری وی به‌یته هژمارتن.^{۲۶}

- هه‌ره په‌رتووک(ا) من بینه. (نفسی ریزمانی ریکه‌فتی - می)
- هه‌ره پینووس(ئ) من بینه. (نفسی ریزمانی ریکه‌فتی - نیر)
- نازدار(ئ) گووت. (نفسی ریزمانی سروشتی - می)
- نازاد(ی) گووت. (نفسی ریزمانی سروشتی - نیر)

د زمانی (سیدامو) دا پەییقین نەشیین جیاواز بو ژن و زەلامی هەنە، وەکی:

- (بو ژنی) Gurda (milk)
- (بو زەلامی) ado
- (بو ژنی) Basara (meat)
- (بو زەلامی) maala

د زمانی ژاپۆنیدا، رۆنانین پێژمانیین جیاواز بو ژن و زەلامی هەنە، وەکی:

- (بو ژنی) Atashi anata ga suki yo.
- (بو زەلامی) Boku kimi ga suki da yo.
- (I like / love you.)²⁷

بیافەکی دیی فەکۆلینین زمانانیا نەشی، نیشانانیا کاریگەریا نەشی لەسەر چەوانیا پەیدا بوونا دیاردین زمانین جیاوازه، ئەو دیاردین کو هەندەك جارن رەنگە ژ نەجمی فیککەفتنا زمانی پەیدا ببن. بو نمونە کاریگەریا کۆدکرن، دەینکرن پەیقی و فیروونا زمانی.

ئەم دشیین زمانانیا نەشی ژ ئالیی نەزمانی ژی باسبکەین. بو نمونە دشیین باسی پەیوەندیا درێژایا دەمی ئاخفتنی یان نەشیینی، نافەرۆکا (ئاخفتن و نەشیینی)، پارێزفانی یان نۆرم پارێزیی ب نەشییە بکەین. هەر وەسا نەخشەکیانیا نەشی ژی ب بیافەکی دی دەیتە هژماتن. ئەفە ژی بو تەفگەرا فیمینیسەم دزفیریتەفە.²⁸ ب پەیدا بوونا ریکراوین ژنان (فیمینسمان) و پیکولا وان ژ بو نەھیلانا دەستەواژەیین نەشیین ئالیگر و نەھیلانا جیاوازیین زمانین ژن و زەلامان ب زانابوون پیکولی دگەن کاریگەریی ل زمانی بکەن هەر وەسا زمانی و رەفتارا زمانی بگوهۆرن. ئی پرانیا جارن ئەف پیکولین ب زانابوون دەیتە نەجمادان لەسەر بنەمایي جیاوازیین راستەقینەیین ئاخفتنا ژن و زەلامان نینن. پرانیا گرنگیدانا وان بو فۆرم و لیکسیکانە. بو نمونە He بو هەر دوو نەشان دەیتە بکارهینان؛ بو نافیین وەکی person کو نەشی وان دیار نینە، He دەیتە بکارهینان و She ناهیتە بکارهینان. هەر وەسا راستە کو پەیقا (chairman = سەرۆک) بو هەر دوو نەشان دەیتە بکارهینان، ئی ب زەلام – سەنتەر – male-oriented دەیتە هژمارتن.²⁹

(جانسون) د وی باوەریدایە کو قوتابخانا یەگسانیا نەشی لەسەر بنەمایي رەخنەگرتن ژ دەستەهلات و زالبوونا زەلامی هاتیە ئافاکرن و ئارمانجا سەرەکیا وی دەستنیشانکرن وان رۆنانانە یین بن دەستیا ژنی د ناف جفاکیا نیشان ددەن.³⁰ ل فییری ئەم ژی لەسەر هەمان شوپا (جانسون) و هەفالیین وی چووینە و ئارمانجا مە نیشانانیا وان رۆنانانە یین زۆرداری و بندەستیا زمانی تیدا هەیه.

پشکا دوویی:

نەشگەرایي د زمانی کوردیدا – گوڤەرا بەهدینی

هەندە زاراف، دەربرین و دەستەواژە د هەندەك زماناندا، رەنگفەدانا مەیل و نییرینین نەشگەرایینە، لەورا نەشگەرایي دشیت د بکارهینانا لیکسیکاندا، رۆنانین پێژمانیدا و د بکارهینانا ئاماژە و درکاندا دەرکەفیت.

أ. نەشگەرایي بریكا رۆنانین پێژمانی

د زمانی کوردی – گوڤەرا بەهدینییدا بریكا مۆرفیمین پێژمانیین دیارگری، نەش دەیتە دیارکرن.

• بۇ كەسى سېيى تاكى كۆم، دوو نىش هەنە.

وى (بۇ نىشى نىر) وئ (بۇ نىشى مى)

• دۇخى خستنه سەر:

قوتابيا زيرەك (بۇ نىشى مى)

قوتابىي زيرەك (بۇ نىشى نىر)

• دۇخى تيان:

لسەر مېزى (نىشى مى)

لسەر دېواری (نىشى نىر)

ب. نفسگهرايى د بياڤى ليكسيك و دەرپریناندا

رۇنانا پەيقان و دەرپرینىن زمانى بياڤەكن بۇ نيشاندا كەلتوور و نىرینا تاكىن جفاكى دياركرى. پەيف و دەرپرین زى ب بەرھەستىن پېكھىننن زمانى دەينە ھژمارتن، لەورا د فەكۆلیناندا گرنگيا خۇ ھەيە. دەمى نفسگهراييا جفاكى دەرپازى بياڤى ليكسيك و دەرپریناندا دبیت، بەلگەيەكە لسەر نفسگهرا بوونا وى زمانى.^{۳۱}

۱. ليكچواندن و گووتنن مەزنان

د ليكچواندن و گووتنن مەزناندا گەلەك جارن ژن دەيتە كيكرن و شكاندن.

أ. ليكچواندن، د ليكچواندنندا زەلام ب ژنى يان كرىارەكا ژنى دەيتە ليكچواندن و ئەفە زى ژ

پىخەمەت شكاندا زەلامى دەيتە ئەنجامدان.

بۇ نموونە:

• وەكى ژنكان

• وەكى ژنكىت ب حال

• وەكى مارى ژنكا كوشتى

• وەكى كچكا

ب. گووتنن مەزنان، د گووتنن مەزناندا چەوانيا ھزركرنا زەلامى لسەر ژنى پتر خوھيا دبیت.

بۇ نموونە:

• ژن دارى ددەتە دەستى مېرى.^{۳۲}

• ژن ژ بى مېرى ھار دبیت، مېر ژ بى ژنى ژار دبیت.^{۳۳}

- ئاقلی ژنکا یی د گوڤا وان ھەكە پابوون دی رژییت.^{۳۴}
- پەرسەسەكا ژنی یا خوارە.^{۳۵}
- باومریا خوہ ب ژنا خو نہئینە.^{۳۶}
- ئەقلی مریشکا د سەری ژنا دایە.^{۳۷}
- ژن ھەرچا نیفا مائی یە.^{۳۸}
- ژن ترشكە ھندی خوہش كەن ھەردی خوڤش بیت.^{۳۹}
- كچك دارا مازی یە ھەر كەسەك دی بخو ھەل نیپریت.^{۴۰}
- ژنا شەرمین ب شەرەكی میری شەرمین ب پارەكی.^{۴۱}
- پیری باومر نەكر دی شی كەت پستی شی كری گوت شی من یی كەچەلە.^{۴۲}
- ب گۆتینی ژنا نەچە سەر كۆمیت زیرا.^{۴۳}
- دەوارا نەكرە ل نیسانی و ژنا نەبزیرە ژ دیلانی.^{۴۴}
- ب من منی دەرناكەفیت ژ بەر حوكمی ژنی.^{۴۵}
- نە ناگری تركا و نە سوحبەتا ژنكا.
- جوانیا ژنکی بیدەنگیە.
- ژن وەكی برنجیە ھندی ب قوتی دی پتر سپی بیت.

۲. بكارھینانا پەیشا (زەلام) و جورین وی

د زمانی كوردیدا، پەیشین مینا (زەلامینی و براتی، میرانی...ھتد.) د دەورووبەرین زمانیین جیاوازدا دەینە بكارھینان و بو ئاماژەپیکرنا ھەر دوو نیشان دەینە بكارھینان.

بۆ نموونە:

- وەرە باپی من. (دەیک بو زارۆکی خوہیی کچ و کور)
- ھەكە تو زەلامی دی ھیی. وەکی زەلاما ھاتە پیش. سۆزا زەلامان بدە. (بو ژن و زەلامان)
- پرا کا وەرە ھیرفە. (زەلام بو ئاراستەکرنا ژن و زلامان)

۳. پەیشین می (ئاماژەپیکرنا راستەوخو)

ھندەك پەیف ھەنە كو بارەكی واتایی نەرینی ھەیە. ئەف پەیشە مینە و چ پەیشین نیر بەرامبەر وان

نینن.^{۴۶}

بۇ نموونه:

- بيژن
- عفرىته
- سحرکه
- حەيزەبوون
- قەيرە
- تەلاڤداى

۴. پەيقىن نىر (ئامازە پىكرنا نەراستەوخۇ)

ھندەك پەيف ھەنە كو بارەكى واتايى ئەرئىنى ھەيە. ئەف پەيفە نىر و چ پەيقىن مى بەرامبەر وان نىن.

بۇ نموونه:

- جامىر
- مىرخاس
- مىرانى
- مەرد

۵. ھەقالناڤىن ئەرئىنى بۇزەلامان

لدويڤ جىھانبىنيا جفاكى، پىدڤىھ زەلام ھەلگىر ھندەك سالوخەتەن دياركرى بيت، ھندەك ھەقالناڤىن ئەرئىنى دياركرى ژى بۇ دەينە بكارهينان.

بۇ نموونه:

- ب غىرەت
- پەھلەوان

۶. ھەقالناڤىن ئەرئىنى بۇژنان

لدويڤ چەوانيا ھزراكرنا جفاكى، پىدڤىھ ژن ھەلگىر ھندەك سالوخەتەن دياركرى بيت، ھندەك ھەقالناڤىن ئەرئىنى دياركرى ژى بۇ دەينە بكارهينان.

بۇ نموونه:

- پریژ
- قیژقیژی
- دەف ب گازندە
- پت پتی

۷. نیشاندارى و بیئیشانى د زمانیدا

پالمەر د پیناسەپه کیدا بو نیشاندارى و چەوانیا دەستنیشان کرنا وى دبیزیت: هەر گاڤا د ناقبەرا دوو پەیفین بەرامبەردا، نیک ژ وان ب شیوہیەکی گشتی د ناخفتنیدا هەر وەسان بو پرسیار کرنی بەیتە بکارهینان، ئەو پەیف دەیتە بیئیشان – Unmarked و پەیفای دى ب نیشاندار - Marked دەیتە هژمارتن. ^{۴۷} بو نمونە، پەیفای (مريشك) بیئیشانە و پەیفای (ديكل) نیشاندارە.

بو نمونە:

بیئیشان (نیر)	نیشاندار (مى)
دکتور	دکتورا
سکرتیر	سکرتیره
شوفیر	شوفیرا ژن / خانما شوفیر
ئەندازیار	ئەندازیارا ژن / خانما ئەندازیار
بەربزیر	بەربزیرا ژن

۸. زیندیكرن و نفسدان

ئاخفتنکەر لدمى زیندیكرن و نفسدانى، بو نفسى نیر دیارده و بۆنەوهرین (بەیز) و بو نفسى مى (بەیز) بکار دەهینن.

بو نمونە:

- نفسى نیر: پلنگ، ئەلەو، شیر و ... هتد.
- نفسى مى: چیل، مريشك، هرج و ... هتد.
- چپای مەتین، باپەکی بەیز، بەرەکی رەق، کفرەکی مەزن، دیوارى بلند، بفرەکی خوش
- میشا مری، کتکا مسمسى، چەبچەبیسك، چپچەلۆك

۹. دیاردین جفاکی

هەندەك دیار دەبیین جفاکی سەخمەراتی فی چەندى كو د ناف هەر دوو نفساندا هەنە، لی بتنى بو ژنى دەینە هژمارتن.

بۆ نموونه:

- له‌بله‌بان (ژنکه‌کا له‌بله‌بانه. ← گه‌له‌ك ئاخفتن و زوو به‌رسفا كه‌سی به‌رامبه‌ر دان.)
- چه‌ماما ژنكان (ئه‌فه‌هه‌ چیه‌ چه‌ماما ژنكانه؟ ← بلند و به‌هه‌فرا ئاخفتن)
- غه‌په‌به‌ت (وه‌کی ژنکا ل پشت هه‌فالی خوهره‌ دئاخفتن.)
- ژبه‌رکونا وانان (وه‌کی کچکا وانین خوه‌ ژبه‌ر دکه‌ت.)

۱۰. هه‌له‌که‌فتین جفاکی

د هه‌له‌که‌فتین جفاکیدا گه‌له‌ك جارن ل ده‌می پیرۆزباهی و سوپاسیاندا، جیاوازیا نفشی ده‌په‌ته‌ دیتن.

بۆ نموونه:

- خویشکا کورا بیت. (ده‌می زارۆکی ژدایکبووی کچ بیت.)
- ده‌یکا کۆرا بی. (لافه‌یا باش بۆ که‌سه‌کی.)
- خودی کۆرپیت ته‌ به‌په‌لیت. (ده‌می ژن خزمه‌ته‌کی پێشکێشبه‌ته‌ت.)
- خودی برابیت ته‌ به‌په‌لیت. (ده‌می کچ خزمه‌ته‌کی پێشکێشبه‌ته‌ت.)

۱۱. توندوتیژیا لیکسیکی (زاراڤین کریت و نه‌شرین)

زاراڤین کریت و نه‌شرین، ژ لایی بارئ ره‌وشتیفه‌ ده‌په‌نه‌ پۆلینکرن. ئه‌و زاراڤن یین ژ لایی بارئ ره‌وشتیفه‌ ل نزمترین په‌دانه‌. قه‌سین کریتین ل کولانان ده‌په‌نه‌ گووتن ژ فی جوړینه.^۸ ئه‌ف په‌یفه‌ پتر بۆ نازراندن و شکاندنا زه‌لامی ده‌په‌نه‌ بکاره‌یان.

بۆ نموونه:

- ژن حیز
- ژن قه‌حبه
- ... هتد.

۱۲. رۆنانین وروژینه‌ر

ئه‌و رۆنانن یین نشه‌ك هیزئ ل هه‌مبه‌ر نفشی دی بکارده‌ینیت و خوه‌ ژ نفشی به‌رامبه‌ر بلندتر دبینیت. هه‌له‌به‌ت د فان رۆناناندا واتا مه‌به‌سته‌. زاراڤین (ژن هینان) و (ژنا که‌سه‌کی بوون)، دوو زاراڤین نفشگه‌رانه‌. زاراڤی ئیکئ، زه‌لام سه‌نته‌ر و زاراڤی دوویئ ژن سه‌نته‌ره‌. هه‌ر دوو په‌یف ب واتا (پیکه‌ینانا خیزانینه‌)، ل هه‌ر ئیک ئیرینه‌کا جیاواز نیشان دده‌ن. زاراڤی (ژن هینان) هه‌لبژارتن تیدا هه‌یه‌ و زاراڤی

بەرامبەر (ژنا کەسەکی بوون) دشیّت دەربرینی ژ خوہیەتی بکەت، واتە کەسەک دبیتە خۆدانئ کەسەکی دی و بەردەوام ئەف خۆدانە ژى زەلامە. لقان دەمان ژن هەمی جارئ بەرکارن.^{۴۹}

بۆ نموونە:

- شوپکرن
- ژن هینان
- تەلاقدان
- نیشانی
- مارەکرن

۱۳. زمانئ فەشارتی

گەلەک زاراف و دەربرین د زمانیدا ل هەمبەر ژنئ هەنە، کو چ ژوان ئەرینی نینن و زیدەبارى فئ چەندئ چ زارافەکی هەمبەر بۆ نفسئ نیر د وی زمانیدا نینە. ئەف زارافە و دەربرینە پتر ب شیوەیەکی فەشارتی د ناف زەلاماندا دەینە بکارهینان.

بۆ نموونە:

- نەستەلەیه (کچا جوان)
- جفتە (ژ لایئ پەوشتیفە)
- شۆربا نەساختا (کچ یان ژنا خوہ گەلەک و ب شیوەیەکی نەجوان میکیاج بکەت)

۱۴. خزماتی

پەیوەندیی خوینی و پەیوەندیی ئەگەری (ب ریکا ژنەیان و شوپکرنئ...هتد) د نافبەرا ئەندامین جفاکیدا ب خزماتی دەیتە نیاسین. (پەیفین خزماتی، پەیوەندیی خزماتی د نافبەرا ئەندامین جفاکەکی زمانیدا نیشانددەن. فەکۆلین ل ئالیئ پیکھاتا خیزانی و بەربەلافیا وی، گرنگیا پەیوەندیا خزماتی، چەوانیا پەیوەندیی خوینی و ئەگەری، گرنگیا فان پەیوەندیان و نیرینین نفسین فان پەیوەندیان ب ریکا پەیفین خزماتی دەینە ئەنجامدان. فەکۆلەر پیکۆلی دکەن ب فەکۆلین ل فان زارافان بگەنە پیکھاتا خیزانی و نیرینا ئەندامین خیزانی ل هەمبەر هەفدوو). پەیوەندیا خزماتی بتنی ب ریکا بایۆلۆژی نینە و بەلکو دشیّت جفاکی – کەلتووری ژى بن.^{۵۱}

بۆ نموونە:

أ. پشکداریا ژنى د بریارین گریڤای خیزانیڤدا ب چافەکی نزم دەیتە دیتن:

- ئەو مال خراب دبیت دەمی ژن دبیتە مالخۆ.^{۵۲}

- سه‌رژنك (زه‌لامی هاریکارییی د کارین نافیمالیدا بکته).

ب. جی‌اوازی د ناقبه‌را نه‌ندامین خیزانییدا:

- نی‌رگز نه‌ جو بهاره، کی‌رات نه‌ جو داره، کچ نه‌ جو شوینواره.^{۵۲}
- کچ مائی خه‌لکینه، کور گوئی زی‌رینه.^{۵۳}

۱۵. شکاندنا ژنی

کامیرون د پهرتووکا (زمان و هی‌ز)یدا دیاردکته کو د گه‌له‌ک زماناندا جو‌ره یاسایه‌کا فه‌شارتی هه‌یه کو لدویف وی زلام نه‌رینی و ژن نه‌رینیه.^{۵۴}

- به‌ریز / خانم
- وی / وی
- بجویک ، عه‌یال (مه‌به‌ست هه‌قژینا زه‌لامیه)

۱۶. جوانکاری

نی‌ک ژ نیشانی‌ن نفسگه‌راییی د زمانیدا نه‌فه‌یه ده‌می نه‌م لدور نه‌زمونه‌کا گشتیا ژنان دناخفین یا ب زه‌حمه‌ته یان تابویه، له‌ورا بابته ژ روانگه‌هه‌یا نی‌رینه ده‌یته باسکرن. جوانکاری نی‌کی ژ وان ری‌کان کو نه‌و په‌یقین حه‌رام بری‌کا وان ده‌ینه دهر‌برین. هه‌ر گا‌فا په‌یقا (زان) لگه‌ل ده‌یک یان کچی هات دبیته په‌یقه‌کا کریت و نه‌جوان له‌ورا ده‌یته گووتن (ژدایک بوون) کو دهر‌برینه‌کا فاله‌یه ژ نفسی و به‌ری خوه‌دانه‌کا نی‌رینه‌یه بو‌فی کارئ می‌ینه.^{۵۵}

- ژدایکبوون
- خودی‌که‌رمکر
- یا د هه‌یقا خوه‌دا
- یا بی‌نقیژه
- یا که‌تیه بالافی

۱۷. گو‌تار

هنده‌ک جاران نفسگه‌راییی په‌یوه‌ندی ب په‌یقه‌کا دیارکریقه نینه، به‌لکو د ناستی گو‌تارییدا دهر‌دکه‌فیت، بقی واتایی کو نفسگه‌راییی د گو‌تنه‌کییدا – utterance یان رسته‌یه‌کییدا – sentence یان د ده‌قه‌کییدا – text دهر‌دکه‌فیت.^{۵۶}

- پیدفیه ریزگرتن ل ئافرەتی ببیتە کەلتوور د نافع خەلکیدا.
- ھەر کەسێ ببیت ئەز ژنی ناھینم، ژ خوہ دببیت.

ئە نجام:

رۆنانا پەیفان و دەربەینین زمانی بیافەکن بۆ نیشاندا کەلتوور و نیرینا تاکین جفاکی دیارگری. لەورا زمانی نەشگەرا ھەلگری کۆمەکا پەیف و رۆنانین ریزمانیە کو دبنە ئەگەری شکاندن و کیمکرنا ژنان و ھەرۆسان ژنان بی بەا نیشانددەن. پەیف و دەربەین ب بەرھەستەین پیکھینین زمانی دەینە ھژمارتن، لەورا بۆ نیشاندا جیھانبینیا ناخفتنکەرین وئ د فەکۆلیناندا گرنگیا خو ھەبە. بقی رەنگی دەمی نەشگەراییا جفاکی دەربازی بیافی لیکسیک و دەربەینان دبیت، بەلگەبەکە لەسەر نەشگەرا بوونا وی زمانی.

د زمانی کوردی – گوڤەرا بەھدینیدا مینا گەلەک زمانین دی نەشگەراییا زمانی ھەبە و ب شیوی رۆنانا ریزمانی، لیکسیک و واتایی دەردکەفیت. ژنا کورد بەر دەوام د نافع جفاکیا تووشی تەپەسەریی دبیت و نەفی نیر باشتر، زانتر و... ھتد دەیتە ھژمارتن؛ کەواتە گریمان سەرکەیا فەکۆلین (زمانی کوردی) – گوڤەرا بەھدینی د رۆنانا زمانیدا و ھندەک جارن ژنی د پەیف، دەستەواژە و دەربەیناندا و ھەرۆسا ژلایی واتییقە نەشگەرایە. دەیتە پەسەند کرن. بقی رەنگی، پیدفیه ئالین پەیوەندیار لەسەر نەھیلانا فی رگەزپەرەستیا نەفی د زمانیدا کار بکەن و پیکلا بنرکرن وئ بدن، ھەلبەت ئەقە ژنی ب گوڤەرا بنەمایین ھزریین ژن و زەلامی ب دەستقە دەیت.

په‌راویز:

- ۱ . لطف الله یار محمدی: ۱۳۹۳: ۹۸.
- ۲ . Janet Holmes: 2003: 671-672 and Miriam Meyerhoff.
- ۳ . Nneka Umera-Okeke: 2012 : 5.
- ۴ . پیتر ترادگیل: ۱۳۷۶: ۳۵-۳۸.
- ۵ . مریم پاکنهاد: ۱۳۸۰: ۸۱.
- ۶ . Jane Sunderland: 2006 : 21.
- ۷ . سپیده عبدالکریمی: ۱۳۹۲: ۹۹-۱۰۰.
- ۸ . بهروز محمودی بختیاری: ۱۳۹۰: ۹۱-۹۲.
- ۹ . بتول علی نژاد: ۱۳۸۴: ۸۷.
- ۱۰ . بهروز محمودی بختیاری: ۱۳۹۰: ۹۱-۹۲.
- ۱۱ . قدیسه رچوانیان: ۹۲: ۴۹.
- ۱۲ . عاطفه سادات میرسعیدی: ۱۳۹۱: ۲۰۲.
- ۱۳ . سوسن باستانی: ۱۳۸۷: ۴۳.
- ۱۴ . مکی هام: ۱۳۸۲: ۱۸۱ و ۳۹۹.
- ۱۵ . Jane Sunderland: 2006 : 21.
- ۱۶ . نگار داوری اردکانی و عطیه عیار: ۱۳۸۷: ۱۶۴.
- ۱۷ . Xiaolan Lei: 2006: 87.
- ۱۸ . یحیی مدرسی: ۱۳۹۳: ۲۰۹.
- ۱۹ . نگار داوری اردکانی و عطیه عیار: ۱۳۸۷: ۱۶۵.
- ۲۰ . بهروز محمودی بختیاری: ۱۳۹۰: ۹۳.
- ۲۱ . مریم پاکنهاد: ۱۳۸۰: ۸۱.
- ۲۲ . بهروز محمودی بختیاری: ۱۳۹۰: ۹۱-۹۲.
- ۲۳ . Piengpen Na Pattalung: 2008 : 23.
- ۲۴ . بهروز محمودی بختیاری: ۱۳۹۰: ۹۱-۹۲.
- ۲۵ . هه‌مان ژیدەر: ۹۱-۹۲.
- ۲۶ . نگار داوری اردکانی و عطیه عیار: ۱۳۸۷: ۱۶۸-۱۶۹.
- ۲۷ . گرور هادسن: ۱۳۸۳: ۵۳۷-۵۳۸.
- ۲۸ . نگار داوری اردکانی و عطیه عیار: ۱۳۸۷: ۱۷۱.
- ۲۹ . پیتر ترادگیل: ۱۳۷۶: ۱۲۶-۱۲۷.
- ۳۰ . مریم پاک نهاد جیروتی: ۱۳۷۹: ۱۰۵.
- ۳۱ . مریم پاکنهاد: ۱۳۸۰: ۸۲-۸۳.

- ۳۲ . وهیبیا محمه‌د سه‌عید یاسین: ۲۰۰۶: ۱۱۶ .
- ۳۳ . هه‌مان ژیدهر: ۱۱۷ .
- ۳۴ . عائیشه محمه‌د عه‌لی: ۲۰۰۶: ۳۱ .
- ۳۵ . هه‌مان ژیدهر: ۵۶ .
- ۳۶ . هه‌مان ژیدهر: ۴۴ .
- ۳۷ . هه‌مان ژیدهر: ۷۸ .
- ۳۸ . هه‌مان ژیدهر: ۹۰ .
- ۳۹ . هه‌مان ژیدهر: ۹۲ .
- ۴۰ . هه‌مان ژیدهر: ۱۰۳ .
- ۴۱ . هه‌مان ژیدهر: ۹۱ .
- ۴۲ . هه‌مان ژیدهر: ۵۸ .
- ۴۳ . عابدوللا عه‌لی شنگالی: ۲۰۱۰: ۳۰ .
- ۴۴ . هه‌مان ژیدهر: ۷۸ .
- ۴۵ . مه‌لا مه‌حمودی دیرشه‌وی: ۲۰۰۰: ۵۲ .
- ۴۶ . عاطفه سادات میرسعیدی: ۱۳۹۱: ۲۱۰ .
- ۴۷ . کورش صفوی: ۱۳۸۲: ۱۲۲-۱۲۴ .
- ۴۸ . بهروز محمودی بختیاری و دیگران: ۱۳۹۰: ۱۰۲ .
- ۴۹ . هه‌مان ژیدهر: ۱۰۳ .
- ۵۰ . هه‌مان ژیدهر: ۱۰۳ .
- ۵۱ . محرم رضایتی کیشه‌خاله و رضا چراغی: ۱۳۸۷: ۱۰۱ .
- ۵۲ . عائیشه محمه‌د عه‌لی: ۲۰۰۶: ۳۹ .
- ۵۳ . وهیبیا محمه‌د سه‌عید یاسین: ۲۰۰۶: ۱۴۴ .
- ۵۴ . هه‌مان ژیدهر: ۱۰۴ .
- ۵۵ . فاطمه مرزبانپور: جنسیت زدگی زبان در جامعه ایران.
- ۵۶ . بهروز محمودی بختیاری و دیگران: ۱۳۹۰: ۱۰۴-۱۰۵ .
- ۵۷ . عاطفه سادات میر سعیدی: ۱۳۹۱: ۲۱۸ .

لیستا ژیدهران:

۱. ب زمانی فارسی:

۱. بتول علی نژاد، بررسی مبانی شناختی مقوله جنس در زبان فارسی، نشریه دانشکده ادبیات دانشگاه شهید باهنر کرمان، دوره‌ی جدید، شماره ۱۷، پیاپی ۱۴، بهار ۱۳۸۴.

۲. بهروز محمودی بختیاری و دیگران، بازتاب اندیشه مردسالارانه در زبان فارسی، پژوهشی در جامعه‌شناسه زبان، زن در فرهنگ و هنر (پژوهش زنان)، دوره ۲، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۰.
۳. پیتترادگیل، زبان‌شناسی اجتماعی (درامدی بر زبان و جامعه)، ترجمه‌ی محمد طباطبایی، چاپ اول، نشر اگه، ۱۳۷۶.
۴. سپیده عبدالکریمی، فرهنگ توصیفی زبان‌شناسی اجتماعی، انتشارات علمی، تهران، ۱۳۹۲.
۵. سوسن باستانی، جنسیت، فرهنگ، ارزشها و نگرشها، پژوهشگا فرهنگ، هر و ارتباطات، تهران، ۱۳۸۷.
۶. گور هادسن، مباحث ضروری و بنیادین زبان شناسی مقدماتی، ت: علی بهرامی، نشر رهنما، تهران، ۱۳۸۳.
۷. عاطفه سادات میرسعیدی، فارسی کنونی به عنوان یک زبان جنسیت‌گرا، دو فصلنامه علمی - پژوهشی زبان پژوهی دانشگاه الزهرا (س)، سال سوم، شماره ۶، بهار و تابستان ۱۳۹۱.
۸. عائیشه محمده‌علی، گوئن و چقاک، ده‌زکای ناراس، هه‌ولیر، ۲۰۰۶.
۹. عه‌بدوللا عه‌لی شنگالی، گوئنیت مه‌زنان و ئیدیوم ل چپایی شنگالی، ئینستیتوتی که‌له‌پووری کورد، دهوک، ۲۰۱۰.
۱۰. قدیسه رضوانیان و سروناز ملک، بررسی تاثیر جنسیت بر زبان زنان شاعر معاصر، مجله شعر پژوهی (بوستان ادب)، دانشگاه شیراز، سال پنجم، شماره‌ی سوم، پیاپی ۱۷، پاییز ۱۳۹۰.
۱۱. کورش صفوی، درامدی بر معنی شناسی، چاپ دوم، نشر سوره مهر، تهران، ۱۳۸۳.
۱۲. لطف الله یار محمدی، زبان در عرصه‌های ذهن و جامعه، انتشارات هرمس، تهران، ۱۳۹۳.
۱۳. فاطمه
مرزبانپور: جنسیت زدگی زبان در جامعه ایران
<http://linguist1969.blogfa.com/post-37.aspx>
۱۴. مه‌لا مه‌حمودی دیرشه‌وی، مشتاخا چیا ژ گوئنین پی‌شیا، چاپا دوویی، چاپخانا زانکویا سه‌لا‌حه‌دین، هه‌ولیر، ۲۰۰۰.
۱۵. محرم رضایتی کیشه‌خاله و رضا چراغی، واژه‌شناسی اجتماعی گویش کیلیکی - مطالعه موردی: اصطلاحات خویشاوندی و جنسیت، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد (علمی - پژوهشی)، شماره ۱۶۱، تابستان، ۱۳۸۷.
۱۶. مریم پاک‌نهاد، زن در زبا فارسی، پژوهش زنان، شمار ۱، دوره ۱، پاییز، ۱۳۸۰.
۱۷. مریم پاک‌نهاد جبروتی، فرا‌دستی و فرودستی در زبان، مجموعه مقالات دانشگاه علامه طباطبایی، شماره ۹۱، سال ۱۳۷۹.

۱۸. مکی هام، فرهنگ نظریه‌های فیمینیستی، ترجمه: فیروزه مهاجر و دیگران، نشر توسعه، تهران، ۱۳۸۲.
۱۹. نگار داوری اردکانی و عطیه عیار، کنکاشی در پژوهش‌های زیان شناسی جنسیت، مطالعات راهبردی زنان، سال یازدهم، شماره ۴۲، زمستان ۱۳۸۷.
۲۰. وهییا محمهد سه‌عید یاسین، گوته‌نیت پیشینان ل ده‌قرا بادینان، دهوک، ۲۰۰۶.
۲۱. یحیی مدرس، درامدی بر جامعه شناسی زیان، موسسه مطالعات و تحقیق‌های فرهنگی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی، تهران، ۱۳۹۳.

ب. ب زمانی ئنگلیزی:

22. [Jane Sunderland](#), Language and Gender: An Advanced Resource Book, Edition; illustrated, Publisher; Taylor & Francis, 2006.
23. Xiaolan Lei, Sexism in Language, Journal of Language and Linguistics, Volume (5), Number (1), 2006.
24. Na Pattalung, Piengpen. An Analysis of Sexist Language in ESL Textbooks by Thai Authors Used in Thailand. Doctor of Philosophy (Higher Education), August 2008.
25. Nneka Umera-Okeke, Linguistic Sexism: An Overview of the English Language in Everyday Discourse, AFRREV LALIGENS, Vol.1 (1), March, 2012:
http://afrevjo.net/?q=afrevlaligens_home/archive
26. Janet Holmes and Miriam Meyerhoff, THE HANDBOOK OF LANGUAGE AND GENDER, Wiley, 2003.

المخلص

اللغة كسمة حضارية، مثلما يستطيع اثاره الاسئلة الحضارية في نفس الوقت يستطيع ان تكون ايضا مكونا حضاريا. الجنس ايضا واحد من السمات الطبيعية والاجتماعية للانسان لذلك التحدث عن اللغة في البحوث الحضارية واللغوية لها اهمية خاصة.

موضوع اللغة والجنس، تشير الى العلاقة بين اللغة ونظرة مستخدمي تلك اللغة حول المرأة والرجل. في الكثير من الاحيان، وللخواص الفيزيائية لهما تاثير على قرار المجتمع، وتعطي قيم مختلفة للجنسين الذكر والانثى. على الرغم بان اللفظين (المرأة) و(الرجل) يرجع الى الاختلافات البيولوجية لهذين الجنسين، لكن استخدام المصطلحان في الكثير من الاحيان لا يرجع الى الاختلافات البيولوجية، بل يرجع الى الاختلافات التي حددها المجتمع. بمعنى للاشياء التي يؤكدتها المجتمع ويطلب ان يتعامل كلا الجنسين بتلك الصورة، وهذا الاختلاف يعد من النوع الحضاري.

هذا البحث يحاول التحدث عن اللغة الكوردية – اللهجة البهيدنية من حيث الجنس، وعن الجنسية و اللانجنسية. يسير هذا البحث ضمن مجال (اللغة والفكر) وعلى اساس (نظرية الحتمية اللغوية)، وفيه يتحدث عن ظلم اللغة. هذه النظرية تتحدث عن تاثير تراث و المجتمع على عدم مساواة الجنسين. الكلمات الرئيسية: الجنس، الجنسية، علم اللغة الجنسي، المرأة، الرجل، الحضارة.

Abstract

Language as a cultural property, it can be the reflection of cultural problems at the same time it could be a component of culture. Genderism is also one of the natural and social properties of humanity, that is why it should be mentioned as an important part in cultural and linguistic researches.

The linguistic and genderism subject, determine the relationship between the language and its users opinions about males and females. Usually the physical properties of males and females have an effect on social opinions and they give different values to each and male and female genders, although the words (male) and (female) are used for biological differences between these two genders, sometimes these words are not used for biological differences but they are used to express the differences which are defined by community, it means for those aspects which are selected by community and the way that the community want them to act and these differences are mostly of cultural type.

This research has tried to define genderism in Kurdish language_ Badinan dialect and talk about its genderism and non-genderism views. The research has been performed in the aspect of language and opinions on the basic of injustice in the language. This research also explain the effect of culture and community on the genderism.

Key word: gender, Genderism, gender linguistic, women, men, culture